

**THE COLLECTIVE MENTALITY AND THE ROYAL FAMILY BETWEEN
1914-1927**

Niculae Cristea, Prof., PhD, Ministry of National Education,,

Abstract: Collective mind acted as a barometer of public opinion, de facto state of prewar and interwar Romanian society. In 1914, during that collective madness of destruction, everyone was thinking about the war. Despite exemplary reign of the "Prussian" Carol I, Romanians feel close due to their Latin root people, namely to the French people. A diagnosis of the Romanian society of those days concluded that a royal effigy would be better preserved "in gold and silver in the people's love."

The same collective mind would construe in a positive way both Romania and the Royal Family's attitude towards achieving a high political miracle: national reunification but also Queen Mary's mission in the European conclave within the Peace Conference in Paris. The public opinion acts in the same way on the occasion of Coronation Festivities on October, 15-17 October, 1922. The Royal House and the Liberal government saw this historical event as a symbolic and necessary act in order to seal the union of the Romanian provinces.

It was a new era, a new order, a new country, new governance problems, new problems of central and local government, new ideological points of view, new public opinion. Another chapter of royal and national history that draw the attention of the collective mind was the matrimony-institutional foundation of Romania's dynastic union with Greece and Yugoslavia, designed and built by " the Balkans' mother in law", Queen Mary. Thus, the collective mind achieved as a parable the public image of the monarchy in Romania over the historical time.

Keywords: collective mind, the Royal Family, national unification, Coronation Festivities, the public image of monarchy.

Mentalul colectiv a acționat ca un barometru al opiniei publice, al stării de facto al societății românești antebelice și interbelice. În anii de dinaintea Primului Război Mondial, în ciuda exemplarei domnii a "prusacului" Carol I, având ca reper ținuta morală și instituțională a regelui: „Ținea pe toată lumea la distanță și pentru nimic în lume nu s-ar fi scoborât de pe înălțimile pe care soarta îl așezase”¹, românii continuau să se simtă apropiați de un neam de gintă latină, poporul francez. Același mental colectiv a funcționat din plin și la începutul războiului mondial. Casa Regală, reprezentată de Suveran, a încercat să-și respecte angajamentele politice, stipulate în Tratatul cu Austro-Ungaria, de la 1883. Regimul bicefal l-a trimis la București ca ministru plenipotențiar pe Ottokar Czernin cu o misiune clară: ratificarea tratatului secret din 1883 (cu Austro-Ungaria) de către Parlamentul român. Ar fi însemnat că tratatul să devină public, să intre în atenția opiniei publice, lucru care-l îl îngrozea pe rege², mărturiile vremii atestând clar aceste lucruri.

¹ I.G. Duca, 1933, p. 9.

² Apud C. Nuțu, 1972, p. 44.

Anul 1914 înnegura orizontul relațiilor internaționale—în special—în zona explozivă, cuprinsă de revendicări și refulări etnice, a Balcanilor. În acest context tensionat, treptat, ținând cont de interesele politice și naționale, de așezarea geostrategică, de orientarea filofranceză a politicienilor și populației țării, portretul imaginii regale a lui Carol I suferă modificări. În același timp este de subliniat faptul că în anturajul Familiei Regale succesele militare de sub comanda lui Carol I (Independența și câștigul teritorial al celui de-al doilea război balcanic, Cadrilaterul) erau considerate argumente sigure în alegerea soluției de angajare politico-militară alături de Puterile Centrale.

Asasinarea moștenitorului Coroanei habsburgice, Franz Ferdinand la Sarajevo, în ziua de 15/28 iunie 1914, avea să fie fîtilul care declanșa Primului Război Mondial. În Balcani, la 15/28 iulie 1914, începea Primul Război Mondial. Austro-Ungaria declara război Serbiei. Marile Puteri s-au prins în hora războiului, prin declarațiile de război ale Germaniei, Marii Britanii și Franței. Cursul istoriei euroatlantice și naționale era deturnat. În aceste împrejurări, România avea de luat o decizie. Și nu era una ușoară. Credincios alianței cu Puterile Centrale, dar și adept al unei înțelegeri, Carol I a depus eforturi pentru a evita războiul Austro-Ungariei cu Serbia³. Regele avea să primească înscrisurile lui Franz Joseph și Wilhelm al II-lea, în care era înștiințat despre război⁴ și i se cerea neapărat împlinirea datoriilor de aliat⁵.

Un punct de referință al mentalului colectiv este reflectat în luarea de poziție a liderilor politici la Consiliul de Coroană. Regele Carol I, credincios alianței cu Puterile Centrale, a convocat, la 21 iulie/3 august 1914, la Sinaia, Consiliul de Coroană. Organism politic prevăzut în Constituția din 1866, acesta se înscria în cutuma diplomatico-politică românească a convocării, de către domnitor, la ceasuri de restriște, a Sfatului Țării. Frunțașii politici ai vremii (membrii guvernului Ion I.C. Brătianu, președinții celor două Camere ale Parlamentului: Adunarea Deputaților și Senatul, foști prim-miniștri, liderii partidelor de opoziție) au participat, în sala de muzică a Castelului Peleş, la această reuniune istorică⁶.

Însoțit de Ferdinand, regele a intrat în sala de muzică a Castelului Peleş, arătând un „misterios document”. Era vorba de tratatul defensiv dintre România și Austro-Ungaria, semnat la Viena - de miniștrii de externe - la 18/30 octombrie 1883. Tratatul secret cu Puterile Centrale a permis ieșirea țării din izolarea internațională a anilor 1878-1880, a evitat o înțelegere pe seama României între imperiile vecine (habsburgic și rus), a constituit o pavază în relațiile diplomatice cu lumea europeană, a consolidat, prin vizitele princiaro-monarhice, poziția dinastiei de Hohenzollern. Tratatul încheiat de rege și contrasemnat de Ion C. Brătianu, în 1883, purta și semnăturile premierilor în guvernarea cărora fusese reînnoit: Lascăr Catargiu, D.A. Sturdza și Titu Maiorescu⁷. Presat de înscrisurile sosite de la curțile imperiale ale lui Franz Joseph al Austriei și Wilhelm al II-lea al Germaniei, de respectarea normelor diplomatice și condus de onoarea militară, Carol I a dat citire, surescitat și emoționat, documentului, declarând: „*Desigur că în aceste război vor fi învingători și învinși, dar e*

³ M.M. Popa, 1979, p. 235.

⁴ A.N.I.C., 1914, fond *Casa Regală*, dosar 43, f. 1.

⁵ *Ibidem*, 1914, dosar 44, f. 1.

⁶ Informații despre problemele discutate, despre participanți, poziția oficială a regelui, poziția politică a guvernului, în A.N.I.C., 1914, fond *Casa Regală*, dosar 41, 43, 44; I. Mamina, 1997, p. 27-53; I.G. Duca, 1992, p. 52-68.

⁷ C. Kirilescu, 1925, p. 132-134.

neîndoielnic că cei dinainte și irevocabil meniți să fie învinși vor fi neutrii. Așa fiind, după o matură chibzuință, convingerea mea adâncă e că datoria României e să execute tratatele ce o leagă de Tripla Alianță”⁸.

Apoi i-a invitat pe cei prezenți la luări de cuvânt. Tratatul - încheiat în 1883 - prevedea obligativitatea ajutorului militar în conjunctura în care una dintre părțile semnatare ar fi fost atacată. Discuțiile purtate în jurul tratatului au scos în evidență situația existentă în teatrul de război, unde Austro-Ungaria atacase Serbia. Prim-Ministru Ion I.C. Brătianu a făcut tot posibilul să convingă audiența că România nu poate intra în război, întrucât Austro-Ungaria a declanșat un război ofensiv Serbiei. Cei prezenți au apreciat că în aceste condiții, România nu este obligată să intervină și s-au pronunțat pentru neutralitate. Singurul care a fost alături de rege, ca un sfetnic credincios, datorită pregătirii profesionale și convingerilor sale politice, a fost liderul conservator Petre P. Carp. Acesta s-a pronunțat pentru intrarea țării în război alături de statele germane. După aproape trei ore de discuții, Carol I a solicitat un vot deschis. Consiliul de Coroană a decis neutralitatea, însoțită de măsuri de consolidarea a forței armate a României. Hotărârea cvasiunanimă a fruntașilor politici ai țării a condus la abandonarea tratatului.

La ceasul adevărului, al marilor decizii, regele era aproape singur. Societatea românească și majoritatea elitei politice aveau altă opțiune. Suveranul nu și-a putut impune punctul de vedere politic. A cerut discreție și a solicitat întocmirea unui comunicat diplomatic pe care să și-l asume Consiliul de Miniștri⁹. Raportându-se la realitatea istorică, de realizare a idealului românesc: statul național unitar, hotărârea Consiliului de Coroană căpăta doar un caracter provizoriu. Deși ca Suveran a continuat să creadă că numai alături de Puterile Centrale se poate făuri statul național unitar român, Carol a acționat ca un rege constituțional, dovedind un pronunțat spirit democratic. Din amintirile Sabinei Cantacuzino, fiica lui Ion C. Brătianu, sora lui Ionel, Vintilă și Dinu Brătianu, se contura imaginea fostului ofițer prusac, ajuns rege al României: „*Avea o fire concentrată și rigidă. Lucru ciudat însă, împotriva aparențelor unui caracter dintr-o bucată, era lipsa de rezoluție când se afla în situații neplăcute*”¹⁰.

Opinia publică, politicienii, societatea era în fierbere. Se confruntau punctul de vedere emis de Cabinetul Brătianu – al neutralității, curentul politic în favoarea Antantei, condus de Nicolae Filipescu și Take Ionescu și cel al intrării în război de partea Puterilor Centrale. Fiecare grupare venea la rege pentru a-l determina să adopte punctul ei de vedere¹¹.

Deși i-a rămas credincios până la moarte împăratului Germaniei, Wilhelm al II-lea, convins că germanii nu pot fi învinși¹², Carol a acționat cu un pronunțat simț al respectului față de țara de adopție, față de Constituție, dar și față de decizia guvernului Brătianu. Ultimul act politic major semnat de „bătrânul muribund politic” a fost Convenția secretă cu Rusia la 18 septembrie/1 octombrie 1914. Documentul angaja România într-o neutralitate binevoitoare față de Imperiul rus. Era prologul tratatului de alianță semnat în 1916¹³. Era o recunoaștere și

⁸ A.N.I.C., 1914, fond *Casa Regală*, dosar 41, f. 1.

⁹ I. Mamina, 2000, p. 370.

¹⁰ S. Cantacuzino, 2013, p. 162-167.

¹¹ N. Cristea, 2011, p. 89-90.

¹² C. Kirîțescu, 1941, p. 29.

¹³ *Ibidem*, p. 30.

un angajament al Rusiei țariste ce se obliga „să recunoască României dreptul de a anexa provinciile aparținând Austro-Ungariei a căror populație este românească”¹⁴.

În aceste momente de încordare politică, în mentalul colectiv, imaginea publică a regelui se suprapune zbaterii sale sufletești. În aceste momente, de tensiune sufletească, Suveranul care condusese opera de renaștere a țării a găsit soluția împăcării: „A găsit-o nu retrăgându-se de pe tron, ci retrăgându-se de pe lumea aceasta”¹⁵. Carol I avea să moară la 27 septembrie/10 octombrie 1914, la Peleş. Opinia publică și politică trăia un sentiment de ușurare. Dispăruse un ultim obstacol în calea alianței cu Antanta. „Sbuciumul ultimelor zile n-a fost nici nesocotirea intereselor României, nici lipsa de pricepere a secularelor ei năzuinți. Sbuciumul ultimelor zile a fost cinstita, nobila și fireasca tragedie a unei conștiințe omenești”¹⁶. Indiferent cum a fost perceput, regele și-a pus amprenta de rigoare și profesionalism, originală, de neconfundat asupra evoluției politice românești, chiar și la ultima bătaie a gongului vieții.

Realizând un diagnostic al societății românești a acelor zile, Mihail Manoilescu consemna: „Toți eram fericiți că moartea bătrânului rege însemna căpătarea libertății, pentru România, de a merge împotriva Austro-Ungariei”¹⁷. În această nebunie colectivă a distrugerii, toată lumea era cu gândul la război. Soarta era încă odată ingrătă cu prima generație a monarhiei române. Carol era considerat modelul funcționarului prusac: pedant, exact, riguros, om al datoriei, cu mișcări calculate, concis, cu putere de stăpânire, curajos, răbdător. A făcut carieră politică alături de „poporul acela necăjit care l-a chemat din depărtări și a cărui soartă a modelat-o, în tăcere, ca un sculptor medieval lucrând decenii la o catapeteasmă”¹⁸. Considerat de contemporani o personalitate emblematică pentru România, un om care și-a conservat opera de construcție și civilizație, un model care a reușit să „îmblânzească” moravurile politice românești, un rege care și-a făcut cu credință și onoare datoria față de poporul care-l adoptase, la ceas de cumpănă, în 1914, ascultând glasul Consiliului de Coroană și supunându-se voinței naționale, Suveranul își făcuse datoria față de semenii săi pe care îi condusese 48 de ani. Eroul se putea retrage, căci o efigie regală se va păstra mai bine „în aur și argint decât în iubirea oamenilor”¹⁹.

Ferdinand a devenit rege al Regatului României la 28 septembrie/11 octombrie 1914, în urma morții unchiului său, regele Carol I. Prin depunerea jurământului în fața Parlamentului, Ferdinand dădea asigurări că va fi un bun român²⁰, respectând doleanțele națiunii. Prin moartea regelui Carol I se deblocase de la sine o stare politică tensionată.

În Parlament, noua pereche regală a fost primită cu căldură și speranță; în mentalul colectiv se acredita ideea că noua pereche ar putea să lupte de partea Antantei împotriva Puterilor Centrale. Soluția aleasă a avut ca efect excluderea din Casa Regală de Hohenzolern, de către șeful acestei case, împăratul Wilhelm al II-lea al Germaniei. La aflarea veștii că România s-a aliat cu Antanta, familia din Germania l-a renegat pe Ferdinand, iar la Castelul Hohenzollern

¹⁴ V. Atanasiu și colab., 1979, p. 55.

¹⁵ I.G. Duca, 1992, p. 91.

¹⁶ C. Xenii, 1934, p. 24.

¹⁷ M. Manoilescu, 1993, vol. I, p. 22.

¹⁸ A. Em. Lahovary, 1939, p. 8.

¹⁹ Al. Odobescu, 1912, *passim*

²⁰ *Cuvântări de Ferdinand I, regele României. 1889-1922, 1922*, p. 6.

s-a arborat în doliu stindardul heraldic al familiei. *“Cine ar fi crezut atunci că, doi ani mai târziu, singurul Hohenzollern care va mai domni va fi el?”*²¹

După tratative îndelungi și anevoioase, la începutul lunii august 1916, România a semnat alături de puterile Antantei, două documente secrete de o deosebită importanță: Tratatul de alianță și Convenția militară. Tratatul de alianță și Convenția militară au fost semnate între România și cele patru puteri, într-o discreție desăvârșită, la moșia familiei Brătianu de la Florica, în dimineața zilei de 4/17 august 1916.

La Consiliul de Coroană de la Palatul Cotroceni, duminică 14 august, ora 10 dimineața, la Palatul Cotroceni, Ferdinand declara: *„Am convocat aici pe mai marii țării nu ca să le cer un sfat, ci ca să le cer sprijinul. Văd situația în așa fel, încât nu mai putem rămâne în neutralitate. De aici înainte, victoria Puterilor Centrale este exclusă”*²².

Intrarea României în război era considerat ca principalul eveniment al anului 1916²³. *„Orașul a început să vuiască puternic și dinspre Calea Victoriei se ridicau uragane de aclamații”*²⁴, scria tânărul student, viitorul ideolog al mișcării naționaliste, Nichifor Crainic. *„România departe de a uita legăturile de sânge cu românii supuși monarhiei austro-ungare, a putut constata că speranța ce ne puseseăm pe adeviziunea noastră la Tripla Alianță a fost înșelată... România se vede nevoită a intra în luptă alături de aceia care pot să-i asigure înfăptuirea unității naționale”*²⁵.

În timpul războiului, Ferdinand și mai ales Maria au contribuit esențial la concentrarea efortului de război și la păstrarea moralului armatei. Prezența permanentă și directă a regelui Ferdinand și reginei Maria în mijlocul soldaților care luptau în cele mai grele sectoare ale frontului, ca și promisiunea solemnă a regelui că o parte din pământul țării le va reveni lor, a dus la crearea unei simbioze între familia domnitoare și popor, fapt care se va proba în condițiile dificile ale anilor 1917-1918. În 1916, în perioada retragerii în Moldova, cuplul regal acționa ca un tot unitar spre încurajarea poporului și a armatei. Regina Maria se ocupa de răniți și bolnavi, organiza „Crucea Roșie” și își petrecea timpul în spitale și în lazarete, nesocotind pericolul tifosului exantematic²⁶, iar Ferdinand era preocupat de reorganizarea, dotarea și instruirea acesteia. În ciuda acestor măsuri militare, în plan politic, oamenii politici din zona de ocupație, stimulați de opțiunea Vienei și a Berlinului, urmăreau detronarea și sacrificarea regelui²⁷.

Evenimentul major care a schimbat radical datele problemei pe frontul de Est a fost lovitura de stat bolșevică, din 25 octombrie/7 noiembrie 1917. În noua conjunctură, România a fost supusă unei presiuni constante de Puterile Centrale. Nu a reușit decât negocierea păcii pe baza recunoașterii lui Ferdinand ca rege al României. Regele era convins că era preferabil *„să suferi o rană”*²⁸, decât să primejduiești existența statului român. Negocierea păcii era o problemă dificil de realizat. La sugestia lui I.I.C. Brătianu, Regele a apelat la Alexandru

²¹ M. Bibescu, 2000, p. 47.

²² Relatări despre Consiliile de Coroană de la Sinaia și Cotroceni, în „Magazin istoric”, 1983, nr.12, p. 23-24.

²³ Revista „Current History” și hebdomadarul „New York Times” din S.U.A., în Apud Pakula 2003, p. 244.

²⁴ N. Crainic, 1991, p. 117.

²⁵ A.N.I.C., 1916, fond Casa Regală, dosar 19, f. 1-2.

²⁶ Pakula, 2003, p. 248.

²⁷ N. Cristea, 2013, p. 104.

²⁸ Al. Averescu, 1937, p. 298.

Marghiloman, rămas în teritoriul ocupat. Germanofil, dar rămas devotat regelui său, Marghiloman și-a asumat un risc enorm. Acela al politicianului care va fi ulterior calomniat, ofensat, acuzat și batjocorit. Prima, însă, salvarea Moldovei și a lui Ferdinand, primau, însă „*marile servicii pe care le-a adus Coroanei și țării*”²⁹. Semnarea Păcii de la București, la 24 aprilie/7 mai 1918, a însemnat înlocuirea stării de război cu starea de ocupație. După discuții, tratatul a fost ratificat de Parlament, la 15 iunie 1918, aducându-se ca argumente justificative: salvarea țării de la distrugerea totală, menținerea monarhiei și unirea Basarabiei cu România, eveniment petrecut la 27 martie/9 aprilie 1918.

Suveranul a evitat, la început, și, apoi, a refuzat să semneze și deci, să ratifice legea adoptată de Parlament. Acestea erau problemele esențiale ale națiunii române. Erau probleme de viață și de moarte. Erau problemele războiului și ale păcii. Gestul lui Ferdinand poate fi considerat politic esențial, consolidând poziția forțelor naționale, de rezistență și continuare a pregătirilor de reintrare în război de partea Antantei și a avut un efect benefic în mentalul colectiv, saturat de privațiunile războiului și ocupației.

Anul 1918 încununa o întreagă evoluție istorică în spațiul carpato-danubiano-pontic. Beneficiarul pe deplin meritat al acestei cununi mirifice avea să fie Ferdinand I. Dacă imaginea instituției monarhice fusese prejudiciată la nivelul opiniei publice, situația internațională de la finele Primului Război Mondial avea să nască „*cel mai mare miracol politic*”³⁰: întregirea națională. Acest lucru a fost posibil, pe fondul unor măsuri luate de rege. La câteva zile, acesta semna decretul-lege pentru reforma electorală, ce a fost publicat în „Monitorul oficial” din 3/16 noiembrie. Peste două zile, la 5/18 noiembrie, Ferdinand semna decretul regal prin care dizolva Parlamentul. „*Toate lucrările efectuate de Adunările dizolvate ale Parlamentului în timpul funcționării lor se declară nule și inexistente și lipsite de orice putere de lege*”³¹, se preciza în decretul regal. Este meritul Casei Regale, că a găsit o soluție unică originală și cu rezonanță publică, de a anula pacea de la Buftea-București. Practic, pacea va fi anulată prin Proclamația adresată ostașilor și poporului român. România revenea în tabăra Antantei prin această Proclamație, ce anunța că reîncepea lupta pentru visul de atâtea veacuri al acestei nații latine: „*unirea tuturor Românilor*”³².

„*În 1918, acest rege, care nu domnise decât patru ani, a unit sub sceptrul său nu numai populațiile eliberate din Transilvania, Bucovina și Banat, pentru a căror libertate intrase în război, ci și pe cea din Basarabia nesperată. Se împlinise cel mai mare miracol politic. Aliat al Antantei, Ferdinand triumfa cu Antanta fără Rusia, ceea ce îi permitea să realizeze dintr-o dată visul milenar și contradictoriu al unității naționale*”³³. Știind să treacă prin calvarul retragerii în Moldova, al tratatelor privind încheierea armistițiului cu Puterile Centrale, care, prin pacea de la Buftea – București, înlocuia starea de război cu starea de ocupație, Ferdinand a realizat că actul istoric al Marii Uniri a fost, „*verdictul Providenței*”³⁴. „*Optând pentru soluția*

²⁹V. Atanasiu și colab., 1979, p. 329.

³⁰M. Bibescu, 2000, p. 48.

³¹ „Monitorul Oficial”, 1918, nr. 183 din 24 octombrie/6 noiembrie.

³² *Proclamația M.S. regelui către ostași și popor*, 1918, în „Steagul” din 30 octombrie/12 noiembrie.

³³M. Bibescu, 2000, p. 48.

³⁴I.G. Duca, 1994, p. 176.

*inspirată de voința populară, dar care avea să-l coste cel mai scump, Regele Ferdinand a reușit să încline balanța cerească în favoarea poporului român*³⁵.

Ferdinand I – „*Regele tuturor românilor*” – intra în Bucureștiul ce redevenea Capitala țării, în ziua în care avea loc Marea Adunare Națională de la Alba Iulia: 18 noiembrie/ 1 decembrie 1918. Fără a-și exterioriza trăirile, părând mai degrabă trist³⁶, Ferdinand n-a dorit sau n-a fost interesat să apară „*el și numai el în prim plan*”³⁷, preferând „*să trăiască pentru dansul prin colțuri retrase*”³⁸. În București trenul a sosit în gara Mogoșoia, astăzi Băneasa. Capitala era un oraș în care „*și casele și pavajul aclamau împreună cu mulțimea*”³⁹. „*Se ispășea astfel, tocmai doi ani după înfrângere, mucenicia aceluia care, din clipa când ridicase sabia pentru drept, era de fapt Regele tuturor Românilor*”⁴⁰. Regele Ferdinand primea cu acest prilej, de la ministrul de război, generalul Eremia Grigorescu cartea de mareșal⁴¹. Astfel, Ferdinand „*Loialul*” devenea primul mareșal al României. Lacrimi de emoție. Lacrimi de fericire. Lacrimi de împlinire. Împlinirea acestei zile pentru „*cea ce strămoșii au visat, ideea pentru care generațiile trecute au suferit și au lucrat*”⁴².

Marea Unire de la 1918 s-a înscris într-un proces istoric general european. România Mare a apărut în urma războiului de eliberare și întregire. Noile frontiere au fost confirmate de Marile Puteri cu prilejul Conferinței de Pace de la Paris din 1919-1920, prin tratatele care au consfințit o nouă arhitectură geo-politică internațională. În planul acțiunilor externe, principalul obiectiv al politicii și diplomației românești a fost legat de participarea la conferință și ratificarea, prin tratatele încheiate, a actelor Unirii din 1918. România nu a fost acceptată cu drepturi depline la elaborarea actelor de pace ale sistemului versaillez. În complexitatea intereselor politice, în păienjenişul disputelor pentru trasarea granițelor noilor state europene, confruntat cu adversități ireconciliabile, Ion I.C Brătianu a solicitat Casei Regale stratagma Maria. Trecerea țării în categoria „*statelor cu interese limitate*” l-a determinat pe Rege să accepte plecarea Reginei Maria la Paris, cu scopul de a susține cauza României⁴³.

Elogiată, considerată „*ca steaua cea mai stălicitoare din Orașul Luminilor*”⁴⁴ Maria a demonstrat implicare și atitudine militant naționalistă. Un alt câștig imens al acestei vizite a fost lecția relațiilor internaționale. După spusele unor contemporani, Regina realizase în două săptămâni de întâlniri neoficiale mai mult decât reușise Ionel Brătianu în cadrul legal și oficial al conferinței. Maria a transmis axioma „*țărilor mici (care) nu se pot sacrifica întotdeauna după voia celor mari, ele trebuie să-și trăiască soarta proprie și să-și găsească propriul drum*”⁴⁵ Este clar că misiunea Reginei Maria în conclavul european a alternat între spectaculos și eficient, între zâmbete și promisiuni, între atenția formal-protocolară și

³⁵ M. Bibescu 2000, p. 48.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ I. Scurtu, 1996, p. 85.

³⁸ N. Iorga, 1999, p. 263-264.

³⁹ Maria, Regina României, 2005, p. 4; Cf. Pakula, 2003, p. 324-325.

⁴⁰ N. Iorga, 1996a, p. 111.

⁴¹ „Steagul” 1918, din 20 noiembrie/2 decembrie.

⁴² *Cuvântări de Ferdinand I, Regele României, 1882-1922, 1923*, p. 124.

⁴³ D. Fotescu, 1994, în „Magazin istoric”, nr. 12.

⁴⁴ Pakula, 2003., p. 342.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 386

interesul geostrategic, unde „în legăturile cu diplomații... în convorbirile cu oamenii care formează opinia publică, ea a câștigat victorii neprețuite pentru cauza românească”⁴⁶. După opinia istoricului Ioan Scurtu este o exagerare „deoarece liderii marilor puteri își făceau politica lor, iar surâsul reginei, oricât de încântător, nu le putea schimba deciziile”⁴⁷. La fel, un contemporan al acelor vremuri, I.G. Duca, consideră vizita Reginei Maria la Paris și Londra o greșală de tactică politică, care „nu a putut fi de folos cauzei României și, deși populația Parisului i-a făcut o primire entuziastă și i-a dat câtva timp iluzia că este idolul capitalei franceze, oamenii serioși nu au înțeles rostul vizitei ei, iar alții au regretat pur și simplu să vadă această Regină, această femeie frumoasă, în postura ingrătă a unei solicitatoare. În acele vremuri în care atâtea tronuri se prăbușisera și în care altele se clătinau încă, acest spectacol nu era de natură nici să întărească ideea monarhică, nici să-i sporească prestigiul”⁴⁸.

Patina timpului a șters patimile umane și politice ale acelor ani, în mentalul colectiv. La 95 de ani de la acest areopag mondial, întrunit ca să asigure pacea după un război cumplit, privind retrospectiv oamenii și faptele lor putem afirma fără putere de tăgadă că Regina și-a jucat rolul cu multă sinceritate, dezinvoltură și acuratețe diplomatico-politică. Regina Maria se manifestă în timpul conferinței ca o personalitate dinamică, cu un caracter viguros, cu o determinare națională, căci „între atâția politicieni și diplomați care aveau ceva de spus, era greu să te faci auzit. Era nevoie de un ambasador de excepție care să pledeze în favoarea unei țări care nu se bucura...în mod special, de popularitate”⁴⁹.

Odată rezolvată problematica internațională a recunoașterii Unirii cu provinciile Basarabia, Bucovina și Transilvania, prin constituirea României Mari, Familia Regală se putea preocupa de viitorul dinastic al odraslelor. Problematica dinastică a revenit Reginei, devenind determinantă în efectuarea călătoriei din Europa de Vest, din vara anului 1920. În timpul călătoriei, junelui moștenitor al Tronului i se pregătea un mariaj dinastic. La Lausanne, prin grija Reginei se afla principesa Elena, fiica Regelui Greciei, Constantin, ce provenea dintr-o încrengătură germană: Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburg, la care, din 1863, se consemnase și legătura cu Casa Regală daneză⁵⁰. Aici, în Elveția s-a născut o căsătorie regală dublă. Maria, numită „Soacra Balcanilor”, se putea declara mulțumită de realizările matrimoniale. Carol și Elena par a fi, în opinia Reginei, atrași fizic și compatibili intelectual. În toamnă, leneșă și capricioasă Elisabeta acceptă cererea în căsătorie a Prințului moștenitor al Greciei, George, rămas fără tron, după abdicarea forțată a tatălui său, în 1917. Preceptele Bisericii Ortodoxe impuneau ceremonii aproape simultan în cadrul acestei duble căsătorii.⁵¹

⁴⁶ Aprecierea îi aparține lui Nicoale Iorga care considera vizita reginei ca un succes de ținută, excepțional, care trebuie menționat, în Iorga 1996b, p.132. Este desigur o exagerare, explicabilă prin opțiunea monarhistă și respectul dinastic al marelui istoric român.

⁴⁷ I. Scurtu, 2001, vol. II, p. 88.

⁴⁸ I.G. Duca, 1982, p. 184-185

⁴⁹ A.N.I.C., 1919, *Regina Maria. Jurnal*, p. 11, 26.

⁵⁰ Marile Puteri și Grecia au propus tronul Greciei prințului Wilhelm, care era prinț de Danemarca și văr cu Regele Frederik al VII-lea. Tânărul prinț a acceptat, în urma unor mari presiuni, cu mare greutate, instabila coroană a Greciei, devenind Gheorghios I al Elenilor, dar păstrându-și pentru descendenți drepturile dinastice la tronul Danemarcei. De aceea, prinții Greciei poartă, și astăzi, titlul de prinț de Danemarca.

⁵¹ În tradiția țăranilor greci, încălcarea preceptelor Bisericii Ortodoxe în cazul căsătoriilor încrucișate: frate-soră, conducea la mariaje nefericite și destrămate.

Obținându-se o dispensă specială⁵², la 27 februarie 1921, principesa Elisabeta s-a căsătorit cu George, fratele Elenei, la București, iar la 10 martie, la Atena se oficia cununia dintre Carol și Elena. Perechea princiară va reveni în țară la 8 mai 1921. Un mare alai, îmbrăcat în haine de sărbătoare, având în frunte pe rege și regină, i-a așteptat pe moștenitorul tronului și pe soția sa. Carol avea 27 de ani. Înalt, cu un fizic impresionant pentru acele vremuri (avea 1,84 m), cu păr ondulat, șaten și cu o mustață tunsă scurt, arăta prin comportament și ținută – impetuos și tiranic – că dorește să fie recunoscut drept „conducătorul”. Întâi în Familia Regală, apoi în Familia Țării. Elena avea 24 de ani. Brunetă, înaltă și suplă, cu oase fine, retrasă, cunoscând lumea puțin, întrucât nu părăsise compania tatălui său, încăpățânată și pedantă, Sitta –cum era numită în familie, era considerată vioara a doua. Revenirea în țară a însemnat o primire tradițională, cu haine de sărbătoare, în veșminte tradiționale, de la rege și regină, la guvern, parlamentari, fețe bisericești⁵³. S-au făcut cadouri costisitoare, achitate din fondurile secrete ale Ministerului de Interne⁵⁴, s-a oficiat o slujbă religioasă la Mitropolie, s-a oferit o recepție – seara – la Palatul Regal. În toamnă, la 25 octombrie 1921, Elena l-a născut, în Castelul Pelicor, pe Mihai. Liniștea familială părea a fi cuprins Casa Regală.

Convinsă că dispune de calitățile necesare unui cap încoronat, Maria aranjează o nouă uniune matrimonială balcanică. Și în această construcție matrimonial-instituțională, Maria a primit un sprijin neașteptat de la Take Ionescu. Inițiator al sistemului regional Mica Antantă (sistemul de alianțe dintre România, Cehoslovacia și Iugoslavia), ministrul de Externe considera că alianța politico-matrimonială Alexandru – Mărioara ar întări poziția României în Europa Sud-Estică. Maria a înțeles semnificația acestei uniuni matrimoniale. Și a acționat în consecință. Cu mare fast, cu mulțime ieșită pe stradă, ceremonia logodnei principesei Maria cu regele Alexandru I Karadjordjevic al sârbilor, croaților și slovenilor se sărbătorește la București, la 12 februarie 1922. Căsătoria de un fast oriental s-a celebrat la Belgrad, la 8 iunie 1922. Era momentul de vârf al Triadei dinastice București – Belgrad – Atena. Era momentul de apogeu al Mariei, care după pledoaria de farmec și culoare, susținută neoficial la Congresul de Pace de la Paris, în martie 1919, se încunună cu un triptic matrimonial. România devenea un punct de referință în lumea balcanică. Tratatul regional Mica Alianță era însoțit de această pânză de păianjen dinastic, țesută cu grijă de „Soacra Balcanilor”, regina Maria.

Maria a dorit să devină liderul politicii românești și balcanice. Ambițioasă și persuasivă, Maria a urzit intrigi, a impus aranjamente, pentru a-și realiza planul impunerii monarhiei române ca factorul principal, de decizie și putere, în Balcani. Regina era în culmea puterii, reușind să-și asigure un monopol al Familiei Regale și, implicit, al României în această zonă geo-strategică⁵⁵.

Monarhia română ajunsese la maxima exprimare politică și imagine politică. Încercând să răscolim colecția de amintiri a profesoarei Mariana Boșcu-Mălin⁵⁶ descoperim o percepție populară asupra rolului instituțional și poziției sociale a regilor, demnă de luat în seamă. Invitat la o masă intimă cu Altețele Regale, tânărul ofițer de vânători, îi consideră „*suveranii*

⁵² Paul de România, 1991, p.77.

⁵³ C. Argetoianu, vol. VI, 1996, p. 205.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 264.

⁵⁵ N. Cristea, 2011, p. 121.

⁵⁶ Colecția cuprinde un plic cu 20 de cărți poștale cu Peleşul și o scrisoare (datată 1925) a unui ofițer din Regimentul de vânători.

*cei mai democrați*⁵⁷. Extrem de interesante sunt remarcile privind viața privată și publică a regilor. Ofițerul consideră că „*Suveranii în intimitatea lor nu sunt decât oameni obișnuiți, doar că au gusturi ceva mai rafinate datorată înaltelor poziții sociale ... din care cauză se resimte întrucâtva și rigiditatea protocolară*”⁵⁸. O opinie de ținută lansează ofițerul și despre relația instituție – utilitate: „*Regii sunt prizonierii propriei lor poziții pe care o ocupă în stat și care nu le dă altă satisfacție sacrificiului pentru o idee de înaltă utilitate națională și cetățenească*”⁵⁹.

Baza construcției matrimoniale balcanice, în concepția Mariei, fusese prințul Carol. Moștenitor de drept al Tronului României, controversatul Carol a dat curs slăbiciunilor caracteriale și exceselor sexuale. Renunțarea la tron a principelui Carol – a treia, după cele din 1918 și 1919 – a condus la recunoașterea principelui Mihai ca moștenitor al Tronului și la apariția Regentei. Renunțarea s-a produs în contextul participării prințului la funeraliile Reginei Alexandra a Marii Britanii. A renunțat prima oară după ce s-a împușcat în picior. A renunțat după ce l-a palmuit pe Barbu Știrbey. A plecat după ce i-a spus Regelui că nu se va mai întoarce, pentru că simte nevoia să respire⁶⁰. De la Londra a ajuns la Paris. Unde a întâlnit-o pe Elena Lupescu. Amândoi au plecat la Veneția, de unde a adresat o primă scrisoare că renunță la tron. Casa Regală l-a ales pe Constantin Hiott, nu ca să-l convingă să se înapoieze, „*ci dimpotrivă, să-l facă să semneze fără nicio rezervă declarația de renunțare*”, cum afirma Argetoianu.

Pe de altă parte, triada Maria-Știrbey-Brătianu a acționat, direct și indirect, în specularea vulnerabilității lui Carol⁶¹. Carol nu era dispus sub nicio formă să calce pe urmele tatălui său. Carol a moștenit de la tatăl său doar gustul pentru coniacul *Château-Pollot*, pentru trabucurile *Villar y Villar* și pentru femeile bine făcute, trupeșe⁶². Mai mult, principele nu s-a împăcat cu funcțiile onorifice. A încercat să preia atribuțiile regale, în primăvara anului 1925, pe motiv că Ferdinand, fiind bolnav, nu-și poate exercita prerogativele. Brătianu i-a reamintit că, în acest caz, prevederile Constituției acordau prerogativele regale Consiliului de Miniștri. În afară de imixtiunea principelui în treburile interne ale Regatului, Carol nu mai acorda vieții de familie nicio atenție. Motivând că Elena și-a creat o „*curte grecească*”, că îl evita sistematic, că, după cum afirma prințul Nicolae, nu îl iubea pe el „*ci doar poziția ce i-o asigură principele moștenitor*”⁶³, Carol și-a găsit femeia vieții lui: Elena Lupescu. Intrat în relația cu „*Dududia*”, abandonează totul: soția, familia, obligațiile oficiale și tronul.

Regina Maria, scriind despre decizia pe care trebuia s-o pronunțe Consiliul de Coroană în problema renunțării la tron a lui Carol și impactul acestui gest asupra Casei Regale încheie patetic: „*Fiul meu cel mare este un mort viu*”⁶⁴. În Consiliul de Coroană din 31 decembrie 1925, de la Sinaia, N. Iorga considera, după un schimb de cuvinte dure cu Suveranul, că Regentele au fost instituții de stat dezastruoase pentru dinastie⁶⁵, iar N. Lupu, în ședința

⁵⁷ *Scrisoare de la Peleş*, 2003, p. 55

⁵⁸ *Ibidem*, p. 59-63.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 67.

⁶⁰ M.I. Costian, 1933, p. 11.

⁶¹ P. Quinlan, 2001, p. 103.

⁶² C. Țoiu, 1984, p. 31.

⁶³ Principele Nicolae de Hohenzollern, 1991, p. 46.

⁶⁴ Maria, Regina României, 2008, vol.VII, p. 346.

⁶⁵ A.N.I.C., 1934, fond *Casa Regală*, f. 4.

comună a Parlamentului din 4 ianuarie 1926, avertiza pe liberali: „*Băgați de seamă ce faceți. Veți fi acuzați că ați făcut o Regență de partid și va fi rău pentru țară*”⁶⁶.

Destinul implacabil, cât și faptul că prințul își găsisse dragostea vieții, femeia inclusiv pe măsura apetitului său sexual, l-au condus pe Carol să renunțe pentru a treia oară în decurs de șapte ani la obligațiile de moștenitor al Coroanei⁶⁷, în ziua de 28 decembrie 1925, la Milano, printr-o declarație⁶⁸ pe care i-a înmânat-o lui Constantin Hiott, ministrul Casei Regale⁶⁹.

La 31 decembrie 1925 Regele Ferdinand a convocat Consiliul de Coroană. Cu această ocazie, Suveranul a prezentat o declarație scrisă prin care se lua cunoștință de renunțarea la tron a principelui Carol și solicita celor prezenți „*să se pășească fără întârziere la măsurile legale pentru recunoașterea principelui Mihai ca Principe moștenitor al României*”⁷⁰.

După Anul Nou, Parlamentul a consfințit renunțarea la tron a principelui Carol. Actul de la 4 ianuarie 1926 a adus pe scena politică românească o nouă piesă regală, de confruntare publică privind succesiunea la Tron. Interesul politic al „combatanților” a generat intensitatea confruntărilor. Frământările politice și alternativele nu au avut consistență atâta timp cât „vizirul” de la Florica a guvernat sau a condus din culise executivul românesc. În același timp, această piesă regală a fost interpretată diferit în mentalul colectiv.

Presa internațională, amatoare de spectacol politic, a acordat o atenție sporită actului de la 4 ianuarie 1926. Nu în fiecare zi, un vlăstar regesc abandona tronul pentru capricii personale. În lumea euroatlantică au circulat clevetiri, zvonuri și fantezii politice. Ziarul „Le Matin” publica, la 7 ianuarie 1926, o concluzie anterioară a reporterului pentru politică externă, Bogholin. În urma unei discuții cu Prințul moștenitor, purtată înainte de plecarea acestuia la nunta surorii sale, Elisabeta cu George, fiul regelui Greciei, reporterul conchidea că prințul Carol renunța la tron ca urmare a luptei pentru supremație instituțională cu cei „*doi frați Brătianu, adevărații stăpâni ai României de foarte mulți ani, care erau sprijiniți de Regina Maria*”⁷¹. Carol parează aceste informații de presă. Din documentele istorice se constată că fostul principe afirmase – într-o scrisoare adresată la 2 februarie 1926 Patriarhului Miron Cristea⁷² – că actul renunțării la tron a fost deliberat și complet conștient, nefiind „victima unui complot”. El se angaja în fața ministrului plenipotențiar de la Paris, Constantin Diamandi, că nu va oferi informații de culise legate de actul renunțării la tron⁷³.

⁶⁶ D.A.D., D.S., 1926, 4 ianuarie.

⁶⁷ Constantin Argetoianu, un contemporan al acelor vremi nota, că se dorea nu convingerea lui Carol de a reveni la îndatoririle de prinț moștenitor, ci mai degrabă să semneze declarația de renunțare, în C. Argetoianu, 1968, p. 370-371.

⁶⁸ Declarația de renunțare, datată „Milano, 28 decembrie 1925”, avea următorul conținut: „Declar prin prezenta că renunț în mod definitiv și irevocabil la toate drepturile, titlurile și prerogativele de care, în virtutea Constituției și a Statutului familiei regale, m-am bucurat până azi ca principe moștenitor al României și ca membru al familiei domnitoare. Renunț totodată la drepturile ce mi-ar reveni prin legile țării asupra fiului meu și a averii sale. Mai declar că nu voi avea nici o pretențiune asupra drepturilor la care renunț de bună voie și din propria mea inițiativă și mă angajez, pentru binele tuturor, să nu mă întorc în țară timp de zece ani, iar după expirarea acestui termen să nu mă întorc fără autorizația suveranului”, A.N.I.C., 1925, fond Casa Regală. Principele Carol, f. 143.

⁶⁹ Acesta fusese trimis în Italia pentru a sonda atitudinea lui Carol în raport cu obligațiile de prinț moștenitor, cât și dacă era conștient „de consecințele atitudinii sale”, A.N.I.C., 1925, fond Casa Regală. Ferdinand. Arhiva personală, f. 1-2.

⁷⁰ A.N.I.C., f.a., fond Casa Regală. Ferdinand. Arhiva personală, f. 1-2).

⁷¹ A.N.I.C., 1927, fond Casa Regală. Carol Caraiman, f. 50.

⁷² E.M. Cristea, 1926, *Acte și corespondență*, p. 19-20.

⁷³ A.N.I.C., 1927, fond Casa Regală. Carol Caraiman, f. 230.

Actul de la 4 ianuarie 1926 a avut un caracter confecționat, constituindu-se într-o criză dinastică cu caracter artificial⁷⁴, fiind, după opiniile multor comentatori și analiști politici, o piesă politică regizată de liberalii conduși de Ionel Brătianu, adversari declarați ai Prințului moștenitor, un adversar incomod în lupta pentru supremație în stat. Actul a fost receptat cu tristețe de către Casa Regală⁷⁵.

Regența a fost considerată o instituție politică docilă și supusă influenței PNL. Imaginea publică a Regenței prezenta un „*consiliu compus dintr-un adolescent și doi bătrâni*”⁷⁶ supus guvernului liberal și în care Regina Maria, nefiind inclusă, primea o lovitură puternică de credibilitate politică în tendința de autoritate dinastică⁷⁷.

Regele Ferdinand I și-a legat viața și activitatea de monarh de această perioadă de 13 ani (1914-1927), relativ scurtă, dar extrem de bogată în realizări politice, teritoriale, economice, sociale, constituționale. Regele a fost „protectorul” perioadei de avânt economic și de modernizare a societății⁷⁸ Prin respectarea făgăduințelor regale, din timpul războiului, privind reforma agrară și votul universal, Ferdinand I a condus la un nou dinasticism⁷⁹.

Imaginea publică a celui numit și „Suveranul botanist”⁸⁰ era un subiect de atracție și pentru presa străină. Adunând cele mai importante articole din ziarele minorităților din țară și cele europene, Grigore Mich. Cotlaru evidenția, la scurt timp de la dispariția Suveranului român, câteva trăsături ale fondatorului României Mari: „sclavul datoriei profesionale”, „judecată atât de sigură și un...suflet atât de drept”, „nemărginită dragoste de patrie”, „o conștiință vie și puternică”, „tăria stoică a caracterului Său.”

Imaginea publică europeană a Suveranului român, publicată în cotidianul francez „Le Journal”, făcea referire la faptul că: „Domnia începută în turburarea marelui tragedii a războiului se sfârșește în expansiunea glorioasă a României Mari”, iar jurnalul „La Victoire” trăgea concluzia că, după o astfel de realizare, „În Istorie, Regele Ferdinand va lăsa amintirea unei epoci grandioase și eroice”⁸¹.

BIBLIOGRAFIE:

Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.) 1914 – A.N.I.C, fond *Casa Regală*, 1914;1916.

A.N.I.C. 1912 – A.N.I.C., fond *Regele Ferdinand. Arhiva personală*, 1912.

A.N.I.C. 1919 – A.N.I.C., fond *Principele Carol*, 1919.

A.N.I.C.1919 - A.N.I.C, fond *Ion I. C Brătianu, dosar 225/1919*.

A.N.I.C.1919 – A.N.I.C., fond *Casa Regală. Regele Ferdinand. Arhiva personală*, 1919.

A.N.I.C.1919 – A.N.I.C., fond *Regina Maria, Jurnal*, 1919, III/116, caiet XV.

Dezbaterile Adunării Deputaților (D.A.D.) 1916 – D.A.D., ședințele din 1916.

„Monitorul Oficial” 1916 – „Monitorul Oficial” nr.183 din 24 octombrie/6 noiembrie 1918.

⁷⁴ C.I. Stan, 2003, p. 210.

⁷⁵ E.M. Cristea, 1999, p. 96.

⁷⁶ M. Sollon, 1997, p. 96.

⁷⁷ Kurenberg, 1953, p. 88-89; P. Quinlan, 2001, p. 125; A.L. Moots, 1955, p. 72.

⁷⁸ N. Cristea, 2013, p. 126.

⁷⁹ I. Lupaș, 1929, p. 19.

⁸⁰ *Ibidem*, p.5.

⁸¹ G. M. Cotlaru, 1929, *passim*.

- Acte și corespondență relative la renunțarea la tron ale fostului principe moștenitor*, București, 1925.
- Cuvântări de Ferdinand I, regele României. 1889-1922*, București, 1922.
- Cuvântări de Ferdinand I, Regele României. 1882-1922*, București, 1923.
- „Magazin istoric” 1983 - *Consiliile de Coroană de la Sinaia și Cotroceni în versiuni inedite*, în „Magazin istoric”, nr.12/1983.
- „Steagul” 1918 – „Steagul” din 30 octombrie/12 noiembrie 1918; „Steagul” din 20 octombrie/2 decembrie 1918.
- C. Argetoianu 1991 – C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. II, București, 1991.
- V. Atanasiu și colab. 1979 – V. Atanasiu, A. Iordache, M. Iosa, I.M. Oprea, P. Oprescu, *România în primul război mondial*, București, 1979.
- Al. Averescu 1937 – Al. Averescu, *Notițe zilnice de război (1916-1918)*, București, 1937.
- M. Bibescu 2000 – M. Bibescu, *Un sacrificiu regal. Ferdinand al României*, București, 2000.
- S. Cantacuzino 2013 – S. Cantacuzino, *Din viața familiei Ion C. Brătianu*, București, 2013.
- M.I. Costian 1933 – M.I. Costian, *Regele Carol II și partidele politice*, București, 1933.
- G.M. Cotlaru, *Domnia regelui Ferdinand I*, București, 1929.
- N. Crainic 1991 – N. Crainic, *Zile albe. Zile negre. Memorii*, București, 1991.
- N. Cristea 2011 – N. Cristea, *Imaginea publică a monarhiei în România. 1866-1947*, București, 2011.
- N. Cristea 2013 – N. Cristea, *Imaginea publică a monarhiei în România. 1866-1947*, ediția a II-a, București, 2013.
- I.G. Duca 1933 – I.G. Duca, *Raporturile unui ministru tânăr cu regele Carol I*, București, 1933.
- I.G. Duca 1982 – I.G. Duca, *Amintiri politice*, vol III., München, 1982.
- I.G. Duca 1992 – I.G. Duca, *Memorii*, vol. I, București, 1992.
- I.G. Duca 1994 – I.G. Duca, *Memorii*, vol. IV, București, 1994.
- D. Fotescu 1994 – D. Fotescu, *Martie-aprilie 1919. Vizita reginei Maria la Paris și Londra*, în „Magazin istoric”, nr. 12/1994.
- N. Iorga 1996a – N. Iorga, *Regele Ferdinand cu prilejul încoronării*, Iași, 1996.
- N. Iorga 1996b - N. Iorga, *Regina Maria. Cu prilejul încoronării*, Iași, 1996.
- N. Iorga 1999 – N. Iorga, *România contemporană de la 1904 la 1930. Sub trei regi. Istorie a unei lupte pentru un ideal moral și național*, Brașov, 1999.
- C. Kirițescu 1925 – C. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1918*, vol. I, București, 1925.
- C. Kirițescu 1941 – C. Kirițescu, *O mare personalitate morală: Carol I, regele întemeietor*, București, 1941.
- Al.Em. Lahovary 1939 – Al. Em. Lahovary, *Regele Carol I și politica externă*, București, 1939.
- I. Lupaș 1929 – I. Lupaș, *Regele Ferdinand*, Cluj, 1929
- I. Mamina 1997 – I. Mamina, *Consilii de Coroană*, București, 1997.
- I. Mamina 2000 – I. Mamina, *Monarhia constituțională în România. Enciclopedie politică. 1866-1938*, București, 2000.

-
- M. Manoilescu 1993 – M. Manoilescu, *Memorii*, vol. I, București, 1993.
- Maria 2005 – Maria, Regina României, *Însemnări zilnice (decembrie 1918-decembrie 1919)*, vol. I, București, 2005.
- C. Nuțu 1972 – C. Nuțu, *România în anii neutralității (1914-1916)*, București, 1972.
- Al. Odobescu 1912 – Al. Odobescu, *Iconografia lui Traian*, București, 1912.
- H. Pakula 2003 – H. Pakula, *Viața Reginei Maria a României. Ultima romantică*, București, 2003.
- M.M. Popa 1979 – M. M. Popa, *Primul război mondial. 1914-1918*, București, 1979.
- P.D. Quinlan 2001 – P.D. Quinlan, *Regele playboy. Carol al II-lea de România*, București, 2001.
- Scurtu 1996 – I. Scurtu, *Regele Ferdinand (1914-1927). Activitatea politică*, București, 1996.
- Scurtu 2001 – I. Scurtu, *Istoria românilor în timpul celor patru regi (1866-1947)*, vol. II, *Ferdinand I*, București, 2001.
- C. Xenii 1934 - C. Xenii, *I.G. Duca –oratorul*, București, 1934.
- <http://www.worldwideromania.com/2013/08/24/regele-ferdinand-i-al-romaniei/>
- <http://istorieistorie.blogspot.ro/2012/06/romania-intre-neutralitate-si-razboi.html>
- <http://www.familiaregala.ro>
- <http://enciclopediaromaniei.ro>